

AȘEZAREA NEOLITICĂ DE LA SÎNTANA — HOLUMB (JUD. ARAD)

În dreapta șoselei Arad—Oradea, în dreptul locului unde aceasta taie drumul Sîntana-Curtici, se întinde o stațiune arheologică¹. Cam la 800 m. de șosea, în stînga drumului Sîntana-Curtici se zărește de orice trecător o movilă interesantă căreia localnicii îi spun „Holumb“. Este de fapt un „tell“ (tipul insulă în mijlocul terenului, odinioară mlăștinos, cum se găsesc multe în vestul patriei noastre) rezultat în urma amenajărilor efectuate de omul preistoric și de pe urma depunerilor de resturi menajere, ori dărîmături de locuințe. Movila are diametrul aproximativ de 38 m, circumferința de 118 m, dimensiuni în continuă schimbare din cauza aplatizării movilei prin lucrările agricole. Jur-împrejur movila este înconjurată de un șanț, avînd lărgimea maximă de 5 m, pe fundul căruia crește floră hidrofilă abundentă chiar și în anii cu precipitații puține. Șanțul se termină cu o mică alveolare ce dă impresia unui val. Nu este exclus ca ridicarea terenului să se datoreze, eventual, lucrărilor agricole, arăturilor ce se opresc la marginea șanțului. Evident, dimensiunile date de noi trebuie luate în seamă cu rezervă deoarece terenul fiind arabil, lucrările agricole schimbă mereu atît înălțimea movilei (aproximativ 2,5—3 m peste nivelul locului), cît și adîncimea șanțului, respectiv diametrul movilei.

După cioburile culese de noi pe marginea șanțului drumului Sîntana-Curtici și a celor culese la suprafața terenului, așezarea neolitică se întinde pe aproximativ 200 m lungime, de o parte și de alta a drumului. Limitele sale nu pot fi cunoscute decît prin săpături minuțioase în viitor².

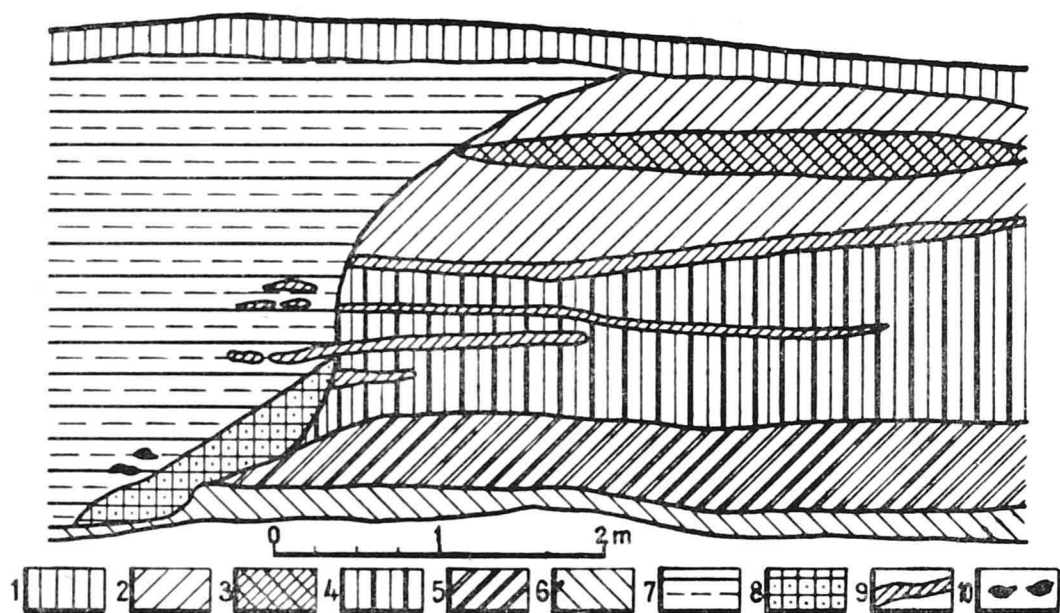
În iulie—august 1963³ s-a efectuat un sondaj arheologic în acest „tell“ (printr-o modestă secțiune de 10×1,20 m). Săpătura a avut și un

¹ E. Dörner (Muzeul județean Arad), numește locul „Dîmbul Popii“. Copiii din Sîntana cu care am efectuat sondajul din 1963 numesc locul „La Holumb“, probabil referindu-se nu la stațiune, ci la movila-tell, căreia i-au spus „Holumb“.

² Astfel sondajul efectuat de noi nu urmărea decît sondarea „Holumbului“, a „tellului“, nu cercetarea așezării propriu-zise, pentru a ne putea da seama dacă aparține culturii Tisa ori epocii bronzului.

³ Sondajul a fost efectuat de noi la propunerea și în cadrul șantierului arheologic Sîntana-Cetatea veche de pămînt, condus de către M. Rusu.

caracter de salvare deoarece din mai multe părți sătenii cărau pământ, iar spre vest șanțul a început să fie astupat. Pe de altă parte amintim că în timpul celui de al doilea război mondial (v. fig. 1) în movilă s-a săpat o poziție pentru o piesă de artilerie și pentru un punct de observație pe șoseaua Arad—Oradea. Dăm astfel mai jos, pe adâncimi, caracteristicile mai interesante ale materialelor rezultate din sondajul.

1 — Humus; 2 — Pământ cafeniu cu resturi de cultură; 3 — Strat subțire compact de pământ ars; 4 — Pământ galben cafeniu, sfărâmișos cu cenușă, cioburi și oase de animale; 5 — Pământ negru compact, fostul humus (?) rezultat de pe urma unei vegetații de mlaștină (?); 6 — Pământ galben; 7 — Pământ de umplură, groapă modernă cu resturi de țigle și pietre, făcută în al II-lea război mondial pentru artilerie și observare a șoselei Arad—Oradea; 8 — Pământ negru-sfărâmișos de umplură; 9 — Rămășițe din straturile de pământ ars, cărămiziu, deranjate; 10 — Pietre.

Fig. 1 — Sîntana — Holumb. Profilul nordic al Secțiunii I-a

A. 0—0, 40 m. Strat vegetal în care se găsesc, de-avalma cioburi neolitice Tisa, ceramică Otomani I ornamentată cu striuri și incizii (Besenstrichkeramikultur) și oase de animale.

B. 0,40—0,80 m. Au rezultat doar cioburi neolitice Tisa, în număr apreciabil, ornamentate numai cu motive plastice, butoni mari, ca niște gurguie (v. pl. I), fragmente de vase suport cu pereții fereștruiți (v. pl. II), oase de animale. La adâncimea de 0,60 m apare o platformă de lut gălbui, bătut, pe alocuri cu urme de arsură.

C. 0,80 m—1,20 m. De la nivelul platformei se conturează în jos o ușoară alveolare a terenului, ce pare a fi fost o groapă sau un nivel dis-

trus acoperit de platforma de la adîncimea de 0,60 m. Pămîntul rezultat este afinat și plin de resturi menajere: cioburile neolitice Tisa ornamentate *la fel* cu butoane-gurguie și fragmente de vase suport cu pereții ferestruți. Tot la acest nivel s-a găsit o frumoasă spatulă de os, bine păstrată (v. fig. 2).

D. 1,20—1,60 m. La adîncimea de 1,20 m (pe alocuri mai sus) s-a conturat a doua platformă de lut cărămiziu, bătut, pe alocuri cu urme de arsură, sub care se află pămînt galben-cafeniu, sfărîmăcios, de umplutură cu multe resturi menajere, cenușă, cioburi și oase de animale. Ceramica Tisa rezultată este ornamentată în aceeași manieră, motive plastice, butoni mari și fragmente de vase cu pereții ferestruți. Mai apare un singur tip de vas (v. pl. II), cupa cu picior bine și puternic conturat. Aici se evidențiază bine groapa făcută în al doilea război mondial, cu care ocazie, de la suprafață, au fost antrenate cioburi din epoca bronzului.

E. 1,60—2,00 m. La adîncimea de 1,80 m și respectiv 2 m se conturează încă două platforme de pămînt gălbui, mult mai subțiri și mai puțin compacte. Nu prezintă nici resturi de arsură ca cele din partea superioară. În pămîntul galben-cafeniu sfărîmăcios, cu cenușă și resturi menajere, au fost descoperite fragmente de vase-suport cu pereții ferestruți, mici *boluri lustruite*, ornamentate cu butoni mici, delicați și un *fragment de bolstrachină mică, ornamentat cu impresiuni rotunde* (v. fig. 3).

F. 2—2,40 m. Se conturează ultima platformă de pămînt gălbui prinsă de noi în șanț. Restul pămîntului galben-cafeniu, sfărîmăcios, cu cenușă conține resturi menajere, în special oase de animale și fragmente ceramice Tisa, de tipul celor găsite și la nivelele de deasupra, pereți de vase-suport ferestruți, fragmente de boluri mici și vase cu picior, din care s-a mai păstrat numai partea inferioară.

G. 2,40—2,60 m. Continuă pămîntul galben-cafeniu sfărîmăcios cu cenușă în care se mai găsesc puține fragmente ceramice asemănătoare cu cele din nivelele superioare și oase de animale.

H. 2,60—2,70/3 m. La această adîncime apare un strat compact de pămînt negru-gras, fostul humus turbifer, de mlaștină.

J. 3 m. Sub stratul de pămînt negru apare bine conturată argila galben-cenușie, nederanjată, virgină.

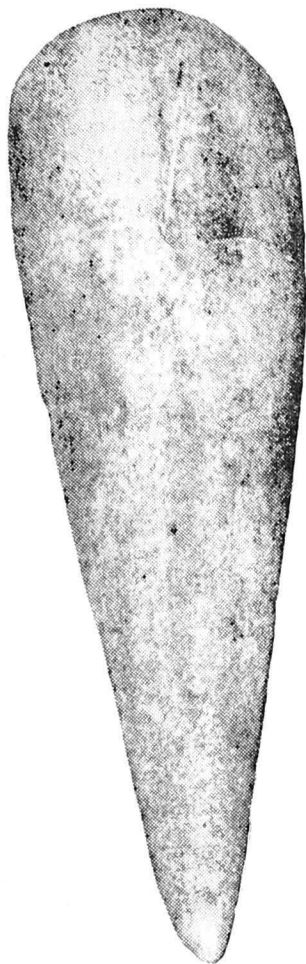

Fig. 2 — Spatulă de os

Din marginea gropii săpate în timpul celui de al doilea război mondial, deci în *condiții stratigrafice nesigure* au fost găsite câteva fragmente ceramice provenind de la *tăvițe* sau alte vase, ornamentate cu incizii în cunoscutul *stil textil* al culturii Tisa (v. fig. 4) și în cultura Bodrogkeresztúr (v. fig. 5).

Fig. 3 — Bol ornamentat cu cerculețe stampate
(în maniera ceramicii Decea Mureșului).

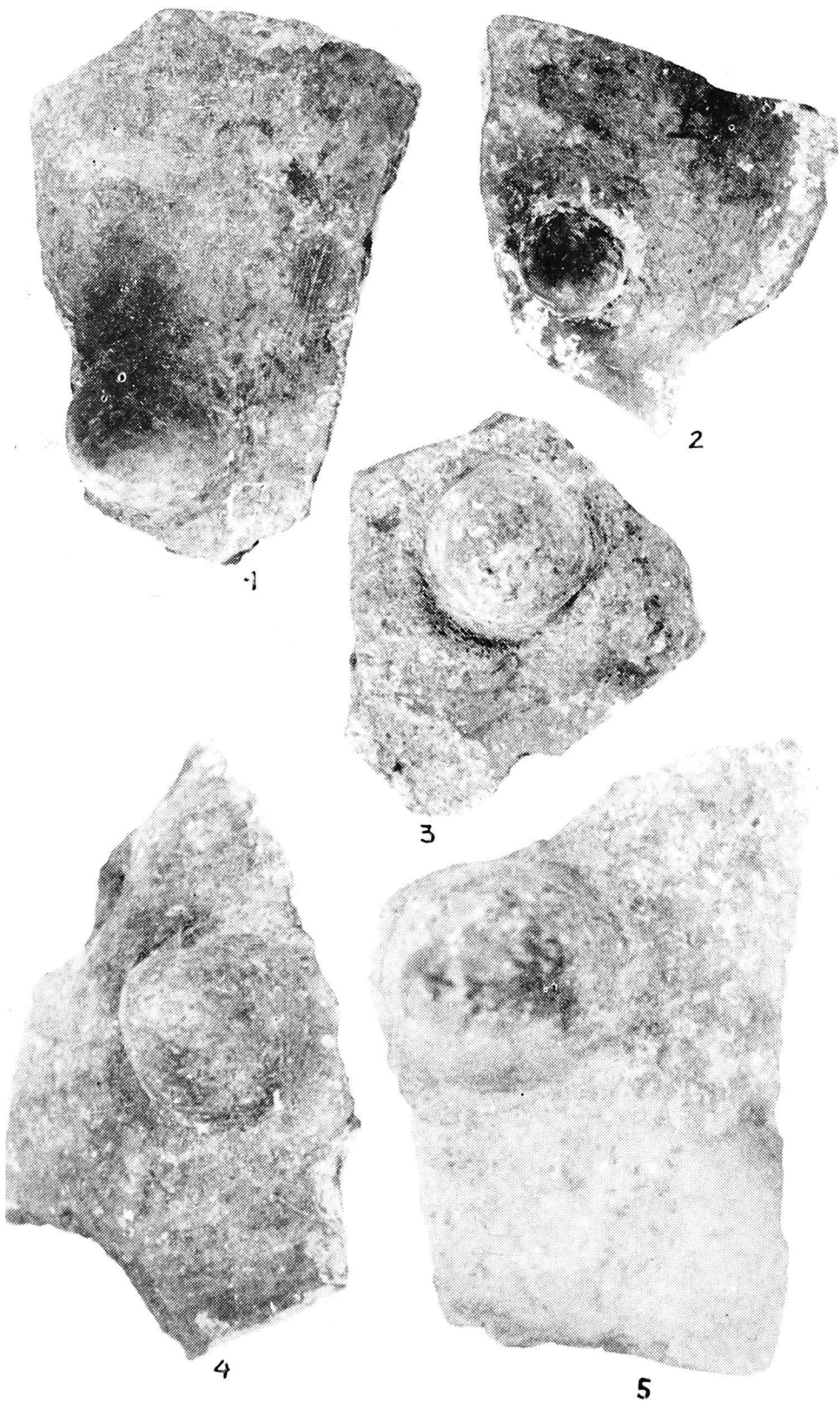
Analogii ale materialului ceramic, a vaselor ornamentate cu proeminente se găsesc la Vărșand⁴ „Viezuriște” în materialul rezultat în urma săpăturilor lui D. Popescu, și la Deva⁵ în vasele-suport mari, cu pereții ferestruți. Vase asemănătoare — cu *pereții ferestruți* — s-au găsit chiar la Sîntana-Cetatea veche de pământ, într-un mormînt descoperit de M. Rusu, care, de altfel, a făcut referiri interesante cu privire la așezarea de la Sîntana-Holomb, încadrînd-o, după sistemul său crono-logic în cultura Tisa II (Tisa III-Tiszapolgár; Tisa IV-Bodrogkeresztúr)⁶.

Arheologii maghiari, iugoslavi și cehoslovaci s-au ocupat îndelung cu originea culturii Tisa, de raporturile sale cu cultura Bükk și alte cul-

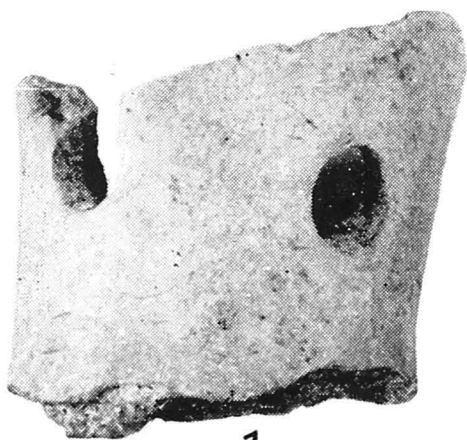
⁴ D. Popescu, *Săpăturile de la Vărșand*, în *Materiale*, II, p. 144—145.

⁵ O. Floca, *Stațiunea de la sfîrșitul treptei de jos a barbariei din marginea Devei*, în SCIV, I, 1950, p. 220—225, pl. III/2.

⁶ M. Rusu, *Tisa*, articol pregătit pentru „Enciclopedia cehoslovacă de arheologie”, pe care noi l-am consultat în l. română, la autor; *Cultura Tisa*, în *Banatica*, I, 1971, p. 79; M. Rusu, *Sîntana*, în *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*, 2, Praga, 1969, p. 1293.

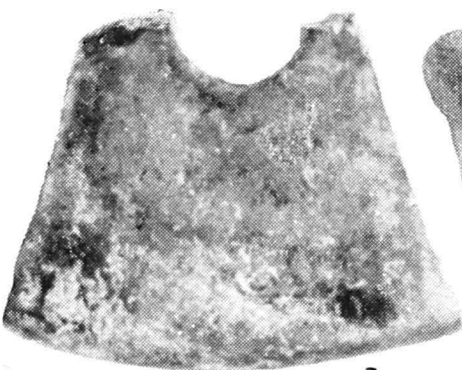
Pl. I — Fragmente ceramice ornamentate cu butoni mari (gurguie)
<https://biblioteca-digitala.ro>

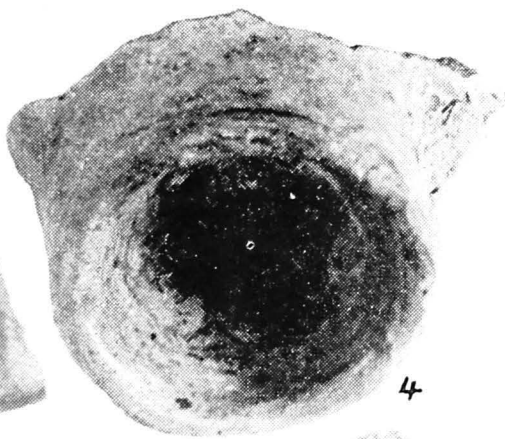
1

2

3

4

5

6

Pl. II — Fragmente de vase — suport (fructiere) de tipul cu pereții ferestruți
(în maniera culturii Tiszapolgár)

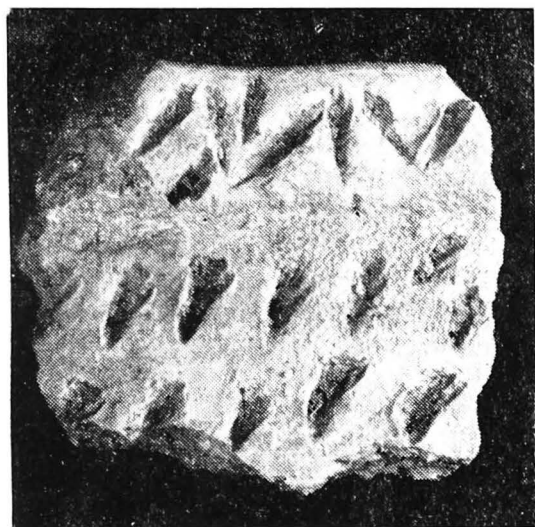

Fig. 4 — Fragmente ceramice ornamentate în vechea manieră a stilului culturii Tisa

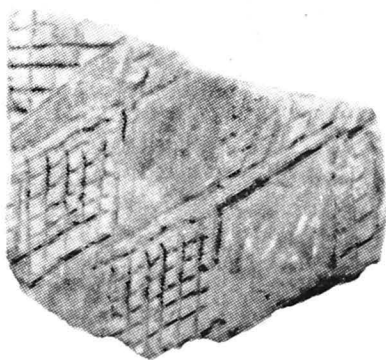

Fig. 5 — Fragment ceramic ornamentat cu romburi hașurate (în maniera culturii Bodrogkeresztúr)

turi quasi-contemporane⁷, în ultima instanță cu plasarea cronologică⁸ a culturii Tisa și dezvoltarea sa cronologică internă. Astfel cercetările efectuate în țara noastră și în țările vecine ne dau posibilitatea să plasăm mai adecvat cronologic și așezarea de la Sîntana-Holomb. Desigur nu stă în intenția noastră ca prin această succintă notă să elucidăm cronologia sa din toate punctele de vedere. Considerăm necesare, totuși, câteva precizări:

a) Materialul rezultat din săpătură ne îndeamnă să admitem, la Sîntana-Holomb, existența numai a unui *orizont cultural* aparținând culturii Tisa, de un *conservatorism* accentuat caracteristic zonelor de cîmpie joasă, adeseori înmlăștinată, dar avînd 5 nivele de locuire, datorate fie focului, inundațiilor sau unor eventuale intrigi interne.

b) Vasele-suport (fructiere?) cu pereții ferestruți, lipsa vaselor pictate, refolosirea stilului textil (triunghiuri, romburi sau rețele hașurate) și a ceramicii *stampate* cu cerculețe permit plasarea sa cronologică în *orizontul cultural Tisa III* (după cronologia lui M. Rusu)⁹, respectiv *Tiszapolgár* după cronologia cercetătorilor maghiari. O situație similară întîlnim la Deva¹⁰ (unde apare și motivul cu cerculețe stampate) Tiszaug, Deszk și mai ales la Tiszapolgár¹¹, unde predomină, ca la Sîntana, vasul-suport, fructiera cu piciorul perforat (tipul H după I. Bognár—Kutzián, numit — *hollow-pedestalled bowls*).

c) Fragmentul de bol ornamentat cu *cerculețe stampate*, găsit în condiții stratigrafice certe la adîncimea de 1,60—2 m. la Sîntana-Arad,

⁷ F. Tompa, *Die Bandkeramik in Ungarn. Die Bükk- und Theiss-kultur*, in *ArchHung*, V/VI, Budapesta, 1929, p. 42—46; J. Banner, *A tiszai kultúra két ismeretlen lelőhelyéről*, in *ArchÉrt*, XLIV, 1930, Budapesta, fig. 145/3; J. Korek, *Lebőhalmi ásatás 1950-ben*, in *ArchÉrt*, 85, 1958, p. 151; J. Csalog, *Das Wohnhaus*, *E" von Szegvár-Tűzköves und seine Funde*, in *ActaArch*, IX, 1—4, Budapesta, 1958, pl. 1/1,2; J. Korek, *Neolitikus telep és sírok Dévabányán*, in *FolArch*, XIII, 1961, p. 25.

⁸ J. Csalog, *Die Chronologie der Bükker- und der Theisskultur*, in *FolArch*, III—IV, Budapesta, 1941, pp. 17—27; Vl. Milojević, *Die Siedlungsgrenzen und Zeitstellung der Bandkeramik im Osten und Südosten Europas*, in 33 *BerRGK*, 1943—1950; M. Garašanin, *Die Theisskultur im Jugoslawischen Banat*, in 33 *BerRGK*, 1943—1950, p. 127; N. Kalicz, *Rézkori sztratifigrafia Székely Község határában*, in *ArchÉrt*, 85, 1958, p. 6; J. Banner—I. Bognár—Kutzián, *Beiträge zur Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens*, in *ActaArch*, XIII, Budapesta, 1961, p. 1—32; G. Gazdapusztai, *A Magyar őskorkutatás néhány kérdéséről Délmagyarország őskori kultúráinak fejlődése a bronzkorig*, in *ArchÉrt*, 89, 1962, p. 10.

⁹ Nota 6 *supra*

¹⁰ Nota 5 *supra*

¹¹ Ida Bognár—Kutzián, *The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya*, in *ArchHung*, SN, XLII, 1963, pl. CXXVII.

ce are analogii în vasele similare, ornamentate identic, descoperite în cunoscutul cimitir de la Decea Mureșului¹² ne dă posibilitatea să plasăm spre acest orizont cultural așezarea neolitică de la Holumb și în același timp să oferim descoperirilor din cimitir un punct de referință culturală și stratigrafică real.

d) Am remarcat gradul înalt de *conservatorism* cultural și așezării Tisa dela Sintana, unde nu apar nici influențe turdășene ca la Deva¹³, nici ceramică pictată de tipul nord-crișan¹⁴ (grupul identificat pe Crișul Repede și bazinul hidrografic al Barcăului) respectiv grupul cu ceramică pictată-Herpály¹⁵ sau Ciumești¹⁶. Așezarea neolitică de la Sintana—Holumb conturează astfel și mai pregnant *grupul Tisa din sudul Crișanei*, deosebit de culturile de mixtură din nordul provinciei, de cele din Banatul vestic sau Transilvania intracarpatică. Rămîne însă, pe mai departe a se studia în ce măsură *grupul Sintana al culturii Tisa mai aparține neoliticului* (sau este mai degrabă în plină epocă a cuprului) și care sînt legăturile sale reale cu celelalte culturi quasi-contemporane din Crișana și Transilvania¹⁷.

S. DUMITRAȘCU

¹² I. Kovács, *Le cimetière de l'âge de cuivre de Marosdécse*, în *Közl.*, IV, 1—2, Cluj, 1944, pp. 3—21, fig. 7, 10.

¹³ Oct. Floca, *op. cit.*, pl. VI, fig. 1; N. Vlăssă, *Chronology of the neolithic in Transylvania, in the Light of the Tărtăria Settlement's stratigraphy*, în *Dacia*, VII, 1963, p. 485—494, fig. 11.

¹⁴ M. Roska, *Az erdélyi őskori festett agyagművesség*, în *Közlemények*, III, 1, Cluj, 1943, p. 61—80; J. Korek, P. Patay, *A Herpályi-halom kőkorvégi és szikari települése*, în *FolArch*, VIII, Budapesta, 1956, p. 26—30; S. Dumitrașcu, N. Tăutu, *Ceramică neolitică pictată descoperită la Oradea—Ioșia*, în *Crisia I*, Oradea, 1971, pp. 47—53; D. Sava Ignat, *Ceramica neolitică pictată de pe valea Crișului Repede*, în *Crisia*, IV, Oradea, 1974, pp. 121—125.

¹⁵ G. Gazdapusztai, *Probleme in der Südföldgruppe der spätneolithischen Buckelkeramik*, în *Studijne Zvesti AUSAV*, 17, Nitra, 1969, pp. 125—137; S. Siska, *Zur Problematik der spätneolithischen Kulturgruppen mit bemalter Keramik in der Ostslowakei*, în *Studijne Zvesti AUSAV*, 17, Nitra, 1969, pp. 415—429.

¹⁶ E. Comșa, în *Dacia*, VII, 1963, pp. 477—484; E. Comșa, Z. Nánási, *Date privitoare la ceramica pictată din epoca neolitică din Crișana*, în *SCIV*, 23, 1, 1972, pp. 3—17.

¹⁷ N. Vlăssă, *O contribuție la problema legăturilor culturii Tisa cu alte culturi neolitice din Transilvania*, în *SCIV*, XII, 1961, p. 17—25; *Contribuții la cunoașterea culturii Bodrogkeresztúr în Transilvania*, în *SCIV*, 15, 1964, p. 351—366; *Unele probleme ale neoliticului Transilvaniei*, în *ActaMN*, IV, 1967, p. 412—417; I. Paul, *Așezarea neolitică de la Pianul de Jos (Podei)*, j. Alba, în *Studii și Comunicări*, 14, 1969, p. 33—88.

THE SETTLEMENT FROM SÎNTANA — HOLUMB

(Abstract)

The author presents a concise view the archaeological excavations at the settlement of Tisa type from Sîntana-Holumb (Jud. Arad).

He considers that this settlement belongs to Tiszapolgár culture, but at a depth of 1,60—2,00 m. in the barrow („tell“) was discovered, imperfect stratigraphic conditions, a fragment of a bowl, ornamented with circular impressions (see Fig. 3). On the analogy of the bowls found in the graves of a cemetery from Decea Mureşului of the Copper Age (aeneolithic) it seems, that the *Sîntana group* of Tisa culture *is no more* belonging to the neolithic.